

ÉV VÉGI BESZÁMOLÓ – KÁLLAI ERNŐ MŰVÉSZETTÖRTÉNESZI ÉS MŰKRITIKUSI ÖSZTÖNDÍJ

Lezárultnak korántsem nevezhető kutatásom a textualitás kortárs képzőművészetben betöltött szerepére, a szöveg különféle alkalmazási módjaira koncentrálok, különös figyelemmel a hazai vonatkozásokra. A munkatervben megfogalmazott vállalásnak megfelelően a textualitás lehetőségeire építő művészekkel, kurátorokkal készített interjúkon, a kiállításairól írt kritikákon, valamint a műveik elemzésén keresztül olyan elméleti kérdéseket vizsgálok, mint amilyen például a kísérőszövegek szerepe a befogadási tapasztalatban, a mű-cím viszonylatok problémája, az aláírás kérdése, vagy épp a sokszor a műtárgy helyébe lépő szöveges dokumentációk jelentéslétesítő ereje.

A korlátozások ellenére – a múzeumok és galériák bezárása előtti és a szigorítások feloldása óta eltelt időszakban – sikerült megnéznem a kép-szöveg viszonylatok kérdése szempontjából fontos tanulságokkal szolgáló kiállításokat, illetve olyan képzőművészeti anyagokról is írtam, amelyek kifejezetten irodalmi szövegek inspirációjára születtek. A témához kapcsolódó kritikákat az *Új Művészet Online*-on, a *Balkonban*, a *KULTer.hu*-n és a *Magyar Narancs* hetilapban publikáltam.

Tarr Hajnalka *In Vitro* című tárlata az emberi testről, a szobanövényekről és az enciklopédiákról készült fotók, a szénrajzok és lexikonok lapjainak dekonstruálásában és a fragmentumok újrendezésében rejülő lehetőségekre építve bontakozott ki. Az acb Galéria kiállítóterében bemutatott anyag rávilágított, hogy a természeti (natúra) az emberi tudást rendszerbe foglalni igyekvő szövegek törmelékei által (kultúra) határolva válhat csak hozzáférhetővé. Maguk az enciklopédiák a világról való ismeretek rendszerezhetőségét sugallják, mintegy az emberközpontú, humanista gondolkodás letéteményesei, melynek a megbízhatóságát ugyanakkor ez a képzőművészeti anyag inkább kérdésessé teszi.

Az Újvidék Galéria Aatoth Franyo-kiállítása, az *Estély a vörös kertben* lehetőséget adott arra, hogy a művész festményein visszatérően szerepet kapó motívumokat a címadási gyakorlattal és a képtérben feltűnő soknyelvű szövegtörmelékkel összefüggésben, a figyelem oszcilláló mozgását lekövetve elemezzem, a retorikai eljárásokra és tipográfiai megoldásokra is nagy figyelmet fordítva.

A Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központban látott *Gyógyír* kiállítás esetén jelentős figyelmet szenteltem a kurátori koncepcióleírásnak, valamint az egyes sorozatokhoz tartozó kísérőszövegeknek, továbbá a mottóul használt verseket is játékba léptettem az értelmezés

során. A kiállított művek közül a témám szempontjából leginkább Csontó Lajos és Gyenis Tibor projektje szolgált fontos tanúságokkal. Csontó *Kutya éve* (2020) esetén a transzparenciával való játék irányítja rá a figyelmet kép és szöveg kollaborációjára: a szívűtéből való felépülés három hónapjáról a fohász, a kérés és a hálaadás passzusai tanúskodnak, amelyek nagybetűs kézírással tűnnek fel a mobiltelefonnal készített fotókra montírozva. Gyenis *Személyes döntése* (2020) egy jelenlétalapú projekt, így a kiállításon bemutatott werkfotók éppúgy csak dokumentumok lehetnek, mint az üzenethordozó táblák előállítását, átalakulási folyamatát rögzítő videók. A több ország különböző nyilvános helyszínein felállított transzparensok a tolerancia és a személyes számítások, latolgatások kérdésre irányították a figyelmet: „MEGÉRI” vagy „NEM ÉRI MEG”. A videók az átfestés folyamatát is rögzítik, amint a hordozott üzenet előáll, majd szép lassan az ellentétébe fordul át, vagy épp eltűnik, s helyén csak a fehérre mázolt vászon marad.

A Kiscelli Múzeum templomterében látott Asztalos Zsolt-kiállítást, az *Emlékmodelleket* az emlékezéssel kapcsolatos – tudományos eredményeket összegző, jelöletlen idézetként feltűnő – szövegek és a túlnyomórészt nonfiguratív tárgyegyüttesek egymáshoz rendelése tette emlékezetessé. A nem a bejárás logikus sorrendjének megfelelően számozott egységek arra készítették a befogadót, hogy gondolja át az emlékezés képi és nyelvi tartalmainak bonyolult viszonylatát, egymás általi meghatározottságát.

A Kassák Múzeum *Költészet és performansz – A kelet-európai perspektíva* című kiállítása a művészetközi kérdésekre, pontosabban a művészeti kifejezésmódok eredendő hibriditására, a műfaji elkülönültség intézményi struktúrából adódó voltára világított rá, emellett a performansz és rokonjelenségei szöveghasználati technikáival kapcsolatos kérdések felvetésére, a nemzetközi kontextusok, interkulturális kapcsolatok vizsgálatára is lehetőséget teremtett, még ha az anyag a költészeti összefüggések kibontása és a válogatás magyar vonatkozásai terén hagyott is maga után kívánnivalót.

A MODEM-ben bemutatott *Evangélium 21* már címével is kijelölte a meghatározó pretextusokat, amelyek alapján a bemutatott kortárs magyar munkák jó része jelentést nyerhet. A görög eredetű evangélium szó jelentése örömhír, avagy jó hír, amely a Krisztus csodákkal övezett útjára, megváltó áldozatára, illetve halál feletti diadalára vonatkozó tanúságtételek formájában nyilvánul meg. Az evangéliumi igehelyek nemcsak a bibliai alakok, a keresztyén szimbólumok és a felidézett szituációk által reaktiválódtak itt, hanem gyakran a dominánssá váló kurátori kísérszövegek, illetve a témához társított igerészletek sorjázásával

(Asztalos Zsolt), valamint a képtérbe applikált betűkként (Mátrai Erik), krisztológiai szempontból központi jelentőségű rövidítéseként (Gerber Pál), illetve evangéliumi idézeteként is (Richter Sára, Szellei Lellé, Kovács Levente és Gerber Pál).

Költészet és – nem illusztratív – grafika viszonyait először Tamus István *In memoriam Borbély Szilárd* című sorozatán keresztül vizsgáltam, a megidézett költői életmű részleges rekontextualizálásával, a motivikus kapcsolatok elemzésével, később pedig egy, a Pilinszky János-centenáriumhoz kapcsolódó egyéni tárlat anyagával foglalkoztam elmélyültebben. Tamus István sorozata később a Debreceni Irodalom Házában kapott helyt, Subicz István *Senkiföldje* című kiállítása pedig a Méliusz Juhász Péter Könyvtár Központi Könyvtárában valósult meg. Az utóbbi esetén számos módon megidézett *Senkiföldjén* Pilinszky János második kötetében, a *Harmadnaponban* (1959) jelent meg, melynek a poétikájára a sűrítési igényből adódó gazdaságosság, a hiányalakzatok gyakori alkalmazása, a sejtetés és a drámaiság jellemző, mindezek pedig Subicz István képeire is vonatkoztatható sajátosságok, akárcsak a transzcendens általi meghatározottság sejtelve.

Egy *Fotóművészetben* közölt interjúban, egy katalógust bevezető esszében és egy jóval terjedelmesebb, *Magyar Műhelyben* hozott tanulmány keretében egy művészetközi kollaboráció eredményére koncentráltam, amely fotográfiák és szépirodalmi szövegek párbeszédére épül. Varga Tamás és Burai Árpád *Fictures* című projektje az archaikus fotóeljárással készült képek, az azokhoz rendelt félrevezető képalírások, valamint a groteszk-mágikus prózák közti dialógus segítségével világít rá a post-trust és a fake news által meghatározott mediális helyzetre, arra, hogy kép és szöveg egymást erősítő volta a megtévesztés biztosítékául is szolgálhat.

Ahogy azt az évközi beszámoló alkalmával jeleztem, a témám szempontjából tanulságosnak ígérkező interjúk készítésébe kezdtem, melyeket a *Balkon* folyóirat számára készítek. Az első tárgya az MMSU Rijeka – Muzej moderne i suvremene umjetnosti (Museum of Modern and Contemporary Art) *90s: Scars* című kiállítása volt, amely a poszt-szocialista országok művészetére koncentrált, azon belül is elsődlegesen a határnyitás idején feltűnt generációra. Volt szerencsém részt venni a tárlat megnyitóján is, ahol megfigyelhettem, hogy a kiállítóterben kifejezetten nagy hangsúlyt kaptak a szöveghasználat különféle formái. A három itt szereplő magyar művész közül kettő (Benczúr Emese és Várnai Gyula) itt kiállított munkáinak – és valójában egész életművük – értelmezése során megkerülhetetlenné válnak a textualitás kérdései. Janka Vukmir, az elismert horvát kurátor ugyanakkor nem tudott

pregnans változást detektálni az elmúlt évtizedek szöveghasználati gyakorlataiban, ami persze a kérdés összetettségére is rámutathat, illetve arra, hogy ez a kérdéskör koránt sincs a szakmai figyelem homlokterében. Roskó Gáborral és Benczúr Emesével is készülőkben vannak a beszélgetések, amelyekben igyekszem kifejezetten a kép-szöveg viszonylatokra, illetve a műveik esetén megfigyelhető szöveghasználati módokra, az ezek által implikált problémákra koncentrálni.

Az elmúlt félévben, a kutatási folyamat során világossá vált, hogy az ezredforduló körüli magyar képzőművészet szöveghasználati módjainak megértéséhez elkerülhetetlen a korábbi és a nemzetközi gyakorlatok behatóbb megismerése, az alapvető szövegviszonylatok kérdésének értékelése, kanonizált művek újraértelmezése. Egy a történeti előzményeket feltérképező tanulmányban a kép-szöveg viszonylatok alakulásának kultúranropológiai és médiaarcheológiai összefüggéseire vonatkozó kérdésekkel foglalkozom. A szöveg munkacíme *Szöveg, kép, test és olvashatóság – A reprezentációs technikák metamorfózisai*, és a *Tempevölgyben* fog megjelenni rövidesen.

Egy még terjedelmesebb tanulmányban igyekszem nemzetközi áttekintést adni a képzőművészeti szöveghasználat újabb módozatairól, az ezzel kapcsolatos stratégiák meghatározóbb fordulópontjairól, részben a címadási gyakorlatra, részben a szövegszerű és vizuális reprezentáció viszonylataira koncentrálni, behatóan elemelve néhány kanonikus művet is. Az írás munkacíme: *Belekapaszkodni a szóba – A képzőművészeti szöveghasználat új módszerei a fényképezés megjelenésétől a posztinternet-művészetig*. A szöveg terjedelme valószínűleg nem teszi majd lehetővé, hogy az anyagot egyben publikáljam, de talán sikerül kisebb fejezetekre bontani és legalább részleteiben megjelentetni.

Egy újabb tanulmányban, amely *A szövegszerű tartalmak felforgató ereje a kádár-kori képzőművészetben – Határsértési kísérletek kiállítótéren kívül és belül* munkacímet kapta, már kifejezetten a rendszerváltás előtti időszakra koncentrálni vizsgálom fontos eseményeket, életműveket, illetve elemzek behatóbban is olyan meghatározó alkotásokat, mint amilyen pl. Pauer Gyula *Tüntetőtábla-erdője* (1978) vagy épp Tót Endre emblematis köztéri akciói.

Az elmúlt évben végzett intenzív munka nem vált volna lehetővé a Kállai Ernő Művészettörténeti és Műkritikai Ösztöndíj kuratóriumának bizalma nélkül, amiért hálás vagyok, ugyanakkor az eddigi eredmények alapján világosan látszik, hogy a kutatást folytatnom kell, hogy az interdiszciplináris nézőpontnak köszönhetően feltároló eredmények egy olyan összefüggő módszertan kidolgozását is lehetővé tegyék, amelynek az alkalmazásával

talán új megvilágításba kerülhet a kortárs magyar képzőművészet meghatározó és kevésbé ismert darabjainak egy igen jelentős csoportja.

KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK:

Tanulmány:

Szöveg, kép, test és olvashatóság – A reprezentációs technikák metamorfózisai, Tempevölgy, megjelenés előtt.

A figyelem örök körforgása egy igazságtagadó korban – Burai Árpád – Varga Tamás: Fictures, Magyar Műhely, 2021/2, 34–57.

Esszé:

Kései találkozás / Belated encounter = In memoriam Borbély Szilárd – Tamus István grafikái / Graphics by István Tamus, Kapitális, Debrecen, 2021, 8–11, illetve: 12–15., angolra ford.: Tamus Elvira Viktória.

Botrány és jelenlét = Varga Tamás – Burai Árpád: Fictures, Brownhand Books, Debrecen, 2021, 5–7.

Kritika:

Megismételhetetlen nyugalom – Subicz István: Senkiföldje, KULTer.hu, 2021. november 18.

„Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt...” – Evangélium 21, Balkon, 2021/8, 20–23.

Szervezett szervezetlenség – Költészet és performansz – A kelet-európai perspektíva, Magyar Narancs, 2021. július 29., 32–33.

Késleltetett előhívás – Asztalos Zsolt: Emlékmodellek, Új Művészet Online, 2021. július 12.

Felelősség és terápia – Gyógyír, Magyar Narancs, 2021. július 1., 28–29.

Erőszak és feloldozás a nyelv szövetében – Aatoth Franyo: Estély a vörös kertben, Új Művészet Online, 2021. április 8.

Az énre utaló fragmentumok újrarendezése – Tarr Hajnalka: In Vitro, Új Művészet Online, 2021. március 24.

Interjú:

„Ez a jövő, ami most van” – Interjú Janka Vukmirral, a 90s: Scars című kiállítás kurátorával, Balkon Online, 2021. augusztus 31. + Balkon, 2021/8, 40–43.

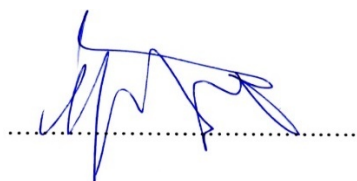
“This is the future, it is now” – Interview with Janka Vukmir, curator of the 90s: Scars exhibition, Balkon Online, 2021. augusztus 28.

Sérülékeny testek, felszabadított tárgyak – Beszélgetés Varga Tamás fotóművésszel, Fotóművészet, 2021/2, 4–17.

Más kapcsolat a környezettel – Interjú Dinho Bento képzőművésszel, KULTer.hu, 2021. május 1.

Tisztelettel,

Áfra János



Debrecen, 2021. 11. 24.